

VOJENSKOPOLITICKÉ ASPEKTY SIL RYCHLÉHO ZÁSAHU NATO A ZÁPADOEVROPSKÉ UNIE

Významné změny vojenskopolitické situace v Evropě v letech 1969-1990 nesly s sebou i nutnost přehodnocení úlohy, místa, velikosti a způsobu plnění úkolů ozbrojených sil jak jednotlivých států, tak i koalic.

Přestalo být reálné rozpoutání válečného konfliktu nenadálým útokem hromadných uskupení ozbrojených sil s rozhodnými cíli a s případným použitím jaderných zbraní. Zhroutil se bipolární systém zajištění bezpečnosti a začalo drobení států východní, střední a jihovýchodní Evropy. Došlo k rozhodné změně předchozích poměrů sil a k odsunu masy bývalých sovětských vojsk ze střední Evropy, který bude definitivně završen úplnou evakuací těchto vojsk z území SRN do 31. srpna 1994.

Opatření pro posílení důvěry a bezpečnosti, dohodnutá v rámci procesu KBSE a v průběhu doby dále rozvíjená, jakož i realizace přijatých opatření "otevřeného nebe" vytvořila takovou průhlednost vojenských aktivit evropských států, která prakticky znemožnila nekontrolovatelnou koncentraci ozbrojených sil. Opatření konvenčního odzbrojení v Evropě podle zásad Pařížské smlouvy z listopadu 1990 a Helsinských dohod z června 1992, která jsou realizována od června téhož roku, postupně snižují počty hlavních zbraňových systémů, využitelných pro útočnou válku. Smlouvou zakotveného stavu má být dosaženo v červnu 1995.

Místo rizika velkého konfliktu se objevila nová rizika v podobě etnických konfliktů, sociálních otřesů, hromadné migrace obyvatelstva, mezinárodního terorismu a proliferace jaderných a chemických zbraní.

V této situaci byla dosavadní vojenskopolitická seskupení nucena reagovat a změnit svoji bezpečnostní politiku i strategii a vyvodit z ní závěry i pro novou organizaci a úkoly svých ozbrojených sil.

Nejrychleji a přitom nejúčinněji reagovalo na tuto situaci NATO. Tento předstih byl v neposlední řadě i výsledkem včas zřízené speciální studijní skupiny ve štábu ozbrojených sil NATO v Evropě ještě v roce 1989, která dokázala v krátké době vypracovat a předložit řídicím orgánům paktu použitelné návrhy na řešení.

Tyto návrhy se spolu s celkovým hodnocením perspektivní situace na kontinentu staly východiskem pro přijetí významných změn ve vojenské strategii NATO na zasedání Rady NATO v Římě v listopadu 1991.

Její hlavní změny lze charakterizovat jako:

- konstatování možnosti překvapivého hromadného útoku z východního směru,

- nevyhnutelnost nové koncepce ozbrojených sil paktu, tj. neúčelnost udržování kompaktních pozemních ozbrojených sil v dosavadní síle a hustotě a jejich následnou redukci,

- zachování akceschopnosti a možnosti zásahu ozbrojených sil paktu v celém prostoru jeho geografického rozsahu,

- trvalá možnost mobilizace a narůstání sil případným přisunem ozbrojených sil ze zámorí,

- zachování úlohy námořních sil paktu a námořního letectva jako strategického prvku prvořadé důležitosti, zabezpečující spojení evropského a amerického pilíře paktu,

- kalkulace s případnou (zatím teoretickou) možností rychlého zásahu svých ozbrojených sil v místech vypuknutí konfliktů,

- snížení taktických jaderných kapacit z 80 % na 20 % stavu před rokem 1991, tj. praktického vyřazení celých kategorií taktických jaderných zbraní s ponecháním kategorie taktického letectva dvojího použití ("dual capability aircraft") se schopností nést a používat jak jaderné pumy, tak i řízené střely typu "vzduch - země",

- ponechání spolehlivého strategického jaderného "deštníku" na rozumné úrovni.

Z rozboru změn ve vojenské strategii NATO po římském summitu vyplynula i nutnost celkové reorganizace ozbrojených sil paktu hlavně ve střední a západní Evropě.

Jestliže byl vysloven požadavek redukce jejich počtů z dosavadních 1,5 miliónu zhruba na polovinu, vyplynula z toho i reorganizace ozbrojených sil do tří hlavních skupin při současném vzdávání se staré strategie přední obrany.

Tyto tři hlavní skupiny jsou definovány jako:

- sbor rychlé reakce - Rapid Reaction Corps (RRC),

- hlavní obranné síly - Main Defence Forces (MDF),

- záložní síly - Augmentation Forces (AF).

Předmětem této úvahy je pouze první z nich, tj. sbor rychlé reakce. Jeho úkoly jsou dány požadavkem, aby byl schopen plnit bojové úkoly na kterémkoliv místě uvnitř hranic koalice včetně spojovacího prostoru mezi její americkou a evropskou částí, a to do sedmi dnů od vydání rozkazu k provedení takové akce. Kromě toho existuje již dnes mobilní svazek o síle 5000 mužů, schopný zahájit plnění bojového úkolu do 72 hodin. Celková síla sboru rychlé reakce by měla v nejbližších dvou letech dosáhnout 70 000 mužů ve čtyřech divizích (z toho dvě britské a dvě smíšené). První ze smíšených divizí by měla být složena převážně z jednotek německých s případným doplněním o jednotky holandské nebo belgické, další převážně z italských s možným doplněním jednotkami dalších "jižních" států NATO (Španělska a Řecka). Počítá se rovněž s některými jednotkami USA, nikoli však pozemními, nýbrž zajišťujícími vzdušnou přepravu a příkrytí bojové činnosti letectvem a bojovými vrtulníky. Velitelem sboru je britský generál J. Mac Kenzie, což vyplývá i z většinového podílu britských vojsk, a jeho velitelství je v německém Bielefeldu. Viděno politiky - jde o zvýšení vlivu a specifické váhy užší angloamerické aliance na vojenskou politiku NATO s nutným přihlédnutím k rostoucímu vlivu Německa.

Celkově má sbor umožnit lepší a rychlejší účinnou reakci na jakoukoli krizovou situaci v Evropě. Zatím však trvá limitace jeho působnosti uvnitř aliance podle Washingtonské smlouvy z roku 1949. Ačkoli jeho složení vojenskotechnicky umožňuje i širší použití a je schopné reagovat na možnost ohrožení i zásahu mimo zmíněný prostor, jsou statutární dokumenty paktu v tomto smyslu překážkou. Nová situace v Evropě si proto může dříve či později vynutit i jejich změnu a v rámci těchto změn případně i jinou regulaci přijímání nových členů paktu. Tím by se mohly zvýšit šance dalších, především střeoevropských států na plnoprávné členství v NATO.

Zásadně by však jakýkoli ozbrojený zásah mimo prostor vlastní koalice musel být proveden se souhlasem Rady bezpečnosti OSN a v souladu s platnými pravidly regulace ozbrojených konfliktů.

V uvedené oblasti však probíhá další vývoj, urychlený konfliktními situacemi v Evropě, zvláště pak na území bývalé Jugoslávie. Na tento vývoj reagovalo již zasedání Rady NATO na úrovni ministrů zahraničních věcí v Oslo v červnu 1992. Vyjádřilo připravenost paktu podpořit rozhodnutí KBSE v jejím úsilí o zachování míru, jestliže o to požádá a dosáhne-li se konsensu jak všech členských států NATO, tak i členských států žadající instituce, tj. KBSE bez jednoho - tak zvaný "konsens - 1". Právě zde se přes všechny překážky statutárního charakteru vytváří možnost použití síly rychlé reakce NATO na základě pověření OSN pro KBSE jako regionální organizaci v duchu možností, daných chartou OSN.

V souladu se zhoršující se bezpečnostní situací v Evropě reagoval na možnost použití ozbrojených sil NATO k obnovení nebo zachování míru na konferenci o bezpečnostní situaci v Mnichově 5. - 6. února 1993 generální tajemník paktu Manfred Wörner, který žádal o rozšíření těchto možností a varoval spojence před příliš rychlou redukcí ozbrojených sil. Přitom nehovořil výslovně o silách rychlé reakce zřejmě proto, že nejsou považovány za dosti silné k řešení rozsáhlých konfliktních situací.

Zkušenosti z konfliktu na území bývalé Jugoslávie ukazují, že 20 000 mužů sil OSN nestačilo k obnovení míru ani oddělení bojujících stran a jen na zajištění koridorů pro humanitární akce se předpokládal kontingent o síle 100 000 mužů. Vzniká otázka, jaké síly by byly potřebné k celkové likvidaci konfliktu. V pozadí takové kalkulace jsou zkušenosti z války v Perském zálivu a počty tam zasazených sil a prostředků.

V současné době však vzniká v Evropě nový svazek sil rychlého zásahu na bázi nové obranné politiky Evropských společenství (ES) a její obranné složky - Západoevropské unie (ZEU).

K aktivizaci obranné politiky ES dochází v rámci její kodifikace v Maastrichtských dohodách z února 1992 a organizačními opatřeními ZEU, přijatými rovněž v roce 1992.

Z ustanovení o bezpečnostní politice v části V. Maastrichtských dohod vyplývá, že ZEU jako integrální součást ES má vypracovat a provést rozhodnutí nebo akce, které se týkají obrany. Současně se vylučují kolize a uznávají závazky členských států v NATO a respektují zvláštnosti bezpečnostní politiky jednotlivých států. Nestojí v cestě ani dvoustranné spolupráci, ani spolupráci v rámci ZEU nebo

NATO. Vytvářejí však dostatek podnětů ke zvýšení aktivit ZEU i v oblasti konkrétních bezpečnostních opatření, jak o tom svědčí i vývoj poslední doby.

Významnou událostí, kterou je možno chápat jako odevzu na Maastrichtské dohody, bylo jednání Ministerské rady ZEU 19. června 1992 v Petersbergu a Bonnu. Její deklarace představuje nejkonkrétnější dokument tohoto grémia od doby převratných změn v Evropě v roce 1989.

Její politická část vyjadřuje souhlas s novým vývojem v procesu KBSE v bezpečnostní oblasti, především s možností zahájit a vést mírové operace jako regionální organizace podle kapitoly VIII. Charty OSN. ZEU je v tomto případě připravena podporovat proces zabránění konfliktům a zvládnutí krizí, což je dáno mírou rozvoje operačních schopností ZEU a souladem s Maastrichtskými dohodami. Současně považuje deklarace NATO za jeden z nepochybných základů evropské bezpečnosti a vítá reformní proces, probíhající v tomto seskupení.

Deklarace schvaluje i přenesení generálního sekretariátu ZEU z Londýna do Bruselu do konce ledna 1993. To by znamenalo nejen zlepšení součinnosti s tamními centrálními organizacemi ES, nýbrž i s velitelstvím NATO v Evropě, umístěném v blízkém Casteau.

Pro vojenskou integraci členských států ZEU má stěžejní význam rozhodnutí o schůzkách náčelníků štábu armád dvakrát ročně vždy před zasedáním Rady ministrů, v případě potřeby i příležitostně. Jako nejzávažnější je možno hodnotit opatření ke zvýšení operativní role ZEU, především ustanovení plánovacího štábu a vytvoření vojenských jednotek. Členské státy vyjádřily připravenost dát k dispozici jednotnému velení jednotky z celého spektra svých konvenčních ozbrojených sil.

Případné zasazení těchto jednotek by bylo realizováno vždy podle rozhodnutí Rady ZEU v souladu s ustanoveními Charty OSN. Z toho je patrné, že vrcholné orgány koalice si plně uvědomují, že jakékoli zasazení jejich ozbrojených sil mimo území členských států bez souhlasu a procedur OSN postrádá mezinárodní právní podklad.

Současně deklarace vymezuje i jiné možnosti zasazení jednotek ozbrojených sil ZEU - kromě jejich příspěvku ke společné obraně - a to v akci humanitárního a záchranného charakteru a při plnění úkolů zajištění míru, jakož i zvládnutí krizí včetně opatření k obnovení míru. Přitom se odvolává i na článek 5. Washingtonské dohody, případně na článek V. pozměněné Bruselské dohody.

Vojenské jednotky koalice se mají skládat z ozbrojených sil členských států ZEU, včetně sil, plnících úkoly pro NATO, v tomto případě po konzultacích s NATO, a být organizovány na mezinárodní základně. Členské státy mají v krátké době sdělit, které jednotky a štáby vyčlení pro společné úkoly. V případě, že již existují vícenárodní jednotky nebo je jejich zřízení plánováno, mohou být se souhlasem příslušných členských států dány k dispozici společnému velení, což by se zřejmě týkalo již existující společné francouzsko-německé brigády.

Plánovací štáb, podřízený Radě ZEU, začal působit dnem 1. října 1992 v Bruselu ve společné budově s generálním sekretariátem této organizace. Prvním náčelníkem štábu se stal generálmajor Caltabiano, příslušník italských vzdušných sil.

V deklaraci byly stanoveny rovněž hlavní úkoly a odpovědnosti tohoto štábu, mezi které patří především příprava plánů pro případ zasazení ozbrojených sil

v podřízenosti ZEU, vypracování nezbytných doporučení pro požadované řídicí systémy včetně trvalých pokynů pro případné vybrané řídicí štáby, vypracování a vedení přehledu jednotek a jejich kombinací, které budou přiděleny ZEU pro určité operace.

Mandát plánovacího štábu byl ve stejný den, tj. 19. června 1992, ministerskou radou schválen.

Přímým důsledkem této situace je rozhodnutí o zřízení společného armádního sboru ZEU o uvažované předběžné síle 35 000 mužů, složeného zpočátku z jednotek a svazků německých a francouzských, později údajně i z italských nebo případně i z jednotek dalších členských států ZEU. Vychází se přitom ze zkušenosti stávající společné německo-francouzské brigády o 4200 mužích, jejíž torzo existuje již několik let. Je však málo pravděpodobné, že by státy Beneluxu měly tolik volných sil, aby je dávaly k dispozici do uvedeného mezinárodního svazku, a to aspoň do doby, než dojde k jejich stažení z území SRN a k celkové reorganizaci. Účast jednotek jiných států se jeví zatím jako iluzorní.

Symptomatické se jeví umístění tohoto armádního sboru ve Štrasburku, který je i sídlem Rady Evropy a evropského parlamentu. Znamená to pokus o zvýraznění celkového posílení evropské integrace i v oblasti vojensko-bezpečnostní.

Ideově i věcně zde hraje vedoucí úlohu Francie, která není členem vojenské organizace NATO. A právě z tohoto hlediska naráží vytvoření ozbrojených sil ZEU na značnou kritiku v USA, a to jak u státních orgánů, tak i nezávislých publicistů a komentátorů. Vidí v tom nepotřebné zdvojení integračního úsilí NATO v oblasti vytvoření sil rychlého zásahu, které jsou v rámci NATO účinnější a navíc zajištěné výraznou vzdušnou podporou především vzdušných sil USA. Kromě toho mají prakticky zajištěn jednotný systém velení i materiální základnu.

Jde tedy o zvýraznění "evropského pilíře" společné obrany anebo o posílení úlohy osy Paříž - Bonn? Vzhledem k tomu, že Francie je mimo vojenský svazek NATO, jeví se jako pravděpodobnější druhá téze. Nemůže zde plně obstát ani argument, že ozbrojené síly ZEU nejsou vázány ustanovením o možnosti jejich použití pouze v geografickém rámci koalice. Na takové použití nemají prostě mezinárodně právní podklad. Kromě toho není ani naléhavá potřeba těchto vojsk k posílení obrany západní Evropy, protože síly NATO v Evropě jsou samy o sobě více než postačující k zajištění bezpečnosti. V neposlední řadě mají vrcholné orgány NATO již zajištěnou koordinaci s KBSE a pracují na vytvoření mechanismů, umožňujících regionální akce pod patronací OSN s nabídkou případného použití ozbrojených sil NATO ve prospěch řešení konfliktních situací pokud možno v celé oblasti geografického vymezení prostoru KBSE.

V každém případě je otázka vztahů obou druhů ozbrojených sil rychlého zásahu předmětem jednání vrcholných orgánů NATO, ES i ZEU s cílem konečného reálného řešení.

K takovému postupu došlo až po dalším jednání 21. ledna 1993, kdy byla v bruselském sídle NATO podepsána dohoda o začlenění vznikajícího armádního sboru ZEU do struktury vojenské organizace NATO. Sbor bude na základě této dohody spadat do kompetence operačního velení velitelství NATO v Evropě. Dohodu podepsali hlavní velitel ozbrojených sil NATO v Evropě a vojenský představitel Francie a Německa. Tím prakticky dochází ke zdvojení sil rychlého zásahu

na evropském kontinentě, i když je to spojeno s určitými procedurálními komplikacemi, vyplývajícími z rozdílného statutu NATO a ZEU. Z politického hlediska dochází objektivně k přiblížení Francie k vojenské organizaci NATO, aniž by do této organizace formálně vstoupila.

Prvním velitelem armádního sboru ZEU byl jmenován s účinností od 1. října 1993 německý generálmajor Helmut Willmann. To rovněž svědčí o rostoucím vlivu Německa v západoevropských vojenských mezinárodních organizacích.

Existenci obou druhů sil rychlého zásahu lze hodnotit jak politicky, tak i vojensko-odborně.

Z politického hlediska je jejich výstavba výrazem pružné reakce na změněnou situaci v Evropě, ale i odpovědnosti za bezpečnost, kterou na sebe přebírají jak NATO, tak i ZEU. Je současně reakcí na jiné druhy bezpečnostních rizik, která se buď projevila přímo, nebo jsou dosud v latentním stavu.

Vzájemný vztah obou aliancí se přenáší i na kompetence ve vztahu k oběma druhům sil rychlého zásahu. Zde se jednoznačně ukazuje větší váha NATO, které výše uvedenou dohodou vytvořilo jak právní, tak i odborný rámec pro koordinaci výstavby i možné použití těchto sil. Ukázalo se, že kritika "dvoukolejnosti" byla reálná a pravdivá a vedla ze strany ZEU k uznání nutnosti společného postupu.

Současně se potvrdil rostoucí vliv užší koalice USA a Spojeného království v NATO jako celku i zvyšování úlohy Německa v prostoru kontinentální Evropy. Zato postavení Francie se v tomto smyslu poněkud oslabilo určitým uznáním vedoucí úlohy NATO v obraně západní Evropy i v rodícím se perspektivním systému celoevropské bezpečnosti.

Rostoucí úloha NATO se mimo jiné projevila i v dohodě, přijaté na zasedání Severoatlantické rady pro spolupráci (NACC) v Bruselu 17. 12. 1992, která umožňuje poskytnutí ozbrojených sil pro mírové operace jak státy NATO, tak i ostatními členy NACC při dodržení procedur OSN a na základě jim odpovídajících rozhodnutí KBSE. Zde se prakticky začal vytvářet i mezinárodně právní podklad pro použití sil rychlého zásahu. Z tohoto hlediska však stále platí, že bez rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN je použití síly v mezinárodních vztazích nepřipustné. Jinak by totiž oba druhy ozbrojených sil rychlého zásahu bylo možno charakterizovat jen jako mechanismy a nástroje k ochraně vlastních zájmů, a to z celoevropského hlediska pouze menšinového uskupení států a tyto síly by získaly jen charakter "četníků Evropy".

Z vojenského hlediska jsou celkové počty, výzbroj a operační možnosti těchto sil účinné při prevenci nebo potlačování dílčích konfliktních situací, které dosud nepřerostly v celoplošné válečné operace na větším území. Kromě toho dosáhnou své plné akceschopnosti až v průběhu 1 - 2 let.

Jako výkonnější z nich lze však již nyní hodnotit sbor rychlé reakce NATO, a to nejen pro jeho dvojnásobné předpokládané počty, nýbrž hlavně pro jeho dopravní možnosti a očekávanou úroveň letecké podpory, bez níž je každé použití takových sil nemožné. Kromě toho se může opírat o zaběhnutý systém velení a řízení a o existující výkonnou logistiku.

Celková koordinace obou druhů sil rychlého zásahu se zřejmě odehrála i na pozadí akcí námořních sil NATO i ZEU v Jaderském moři při blokadě zbytkové Jugoslávie, kdy válečné lodě byly jednou nazývány silami OSN, jindy silami ZEU, přičemž jejich podřízenost byla prakticky dvojediná s výjimkou francouzských, kde příslušnost pouze k ZEU byla jednoznačná. Stále se tedy projevuje stav, kdy obranné aspekty ZEU představují vlastně integraci do integrace, protože všechny její členské státy jsou současně členskými státy NATO s výjimkou zvláštního postavení Francie. V tomto smyslu je tedy koordinace obou druhů sil rychlého zásahu příznakem dalšího ujednocování zásad i způsobů obrany západní Evropy a jejich postupného přerůstání do perspektivního celoevropského bezpečnostního systému. To současně předznamenává i politickou účelnost hledání cest vstupu dalších, především středoevropských států, do existujících obranných společenství, z nichž se jako nejúčinnější jeví NATO.

Plukovník v zál. Ing. Stanislav K o č í ř, CSc.

SOUČASNÁ STRATEGIE NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI USA A SDI

Bývalý prezident USA G. Bush ve svém vystoupení 2. 8. 1990 v Aspensském institutu humanitárních výzkumů formuloval zásady strategie národní bezpečnosti Spojených států, jejíž koncepce bude zásadně ovlivňovat celosvětový vojensko-politický vývoj. Obranná politika USA má být podle ní založena na čtyřech hlavních principech, a to na jaderném zadržování, předsunuté přítomnosti, přiměřené reakci na krizové situace a na rekonstituci.

Základ obranné doktríny USA má i nadále tvořit strategie jaderného zadržování zaměřená na upevňování jaderné stability. Spojené státy předpokládají pokračovat v modernizaci strategických jaderných sil a jejich prostředků velení, řízení a spojení, jakož i v rozvoji účinné ochrany proti balistickým řízeným střelám jiných států. Strategická obranná iniciativa (SDI) bude zaměřena na obranu USA, jejich ozbrojených sil v zámoří a spojenců před omezeným počtem balistických řízených střel, přičemž její komponenty budou rozmístěny v kosmu, na souši i na mořích; současně bude pokračovat výzkum a vývoj v této oblasti.

Ve výzkumu a využívání kosmického prostoru, tj. výšek nad 100 km nad zemským povrchem, zahájeném již v druhé polovině padesátých let, dosáhly